

Unitat 1. Vocalisme

1. Vocalisme tònic

El sistema vocàlic del valencià (i de tot el català general),¹ en posició tònica, presenta set vocals: *a*, *e* oberta, *e* tancada, *o* oberta, *o* tancada, *i* i *u*. Aquesta distinció no solament és pertinent perquè forma part de l'estructura de la llengua, sinó també perquè de vegades provoca canvis de significació. Així, per exemple, el fet de pronunciar la *o* oberta o tancada ens permet de distingir *dona* 'persona de sexe femení', de *dóna* 'del verb *donar*'; com també *déu* 'divinitat', de *deu* 'numeral'.

Casos en què la *e* és oberta [e]:

1. Davant de síl·labes que duguen una *i* o una *u*: *premi*, *incendi*, *misteri*, *museu*, *peu*, *perpetu*.
2. Davant de *l*, *ll*, *rr* i *r*: *cel*, *novel·la*, *serra*, *verd*.
3. Quasi tots els mots esdrúixols: *ciència*, *potència*, *gènesi*, *presència*, *molècula* (excepcions: *església*, *llèmena*, *témpores*). En els mots esdrúixols l'accent gràfic ens marcarà sempre si la vocal és oberta o tancada.
4. Les paraules acabades en *-ecta*, *-ecte*, *-epta* i *-epte*: *col·lecta*, *respecte*, *recepta*, *excepte*.

Casos en què la *o* és oberta [o]:

1. Davant de les vocals *i* i *u*: *Alcoi*, *heroi*, *oli*, *dijous*, *prou*, *mòdul* (excepcions: *coix* i els acabats en *-oix*, *jou*, *tou*, *pou* i *sou* —verb—).
2. Quasi tots els mots esdrúixols: *història*, *memòria*, *còlera*, *lògica*, *glòria* (excepcions: *estómac*, *fórmula*, *pólvora*, *tómbola*, *tórtora*, *escórpora*). En els mots esdrúixols l'accent gràfic ens marcarà sempre si la vocal és oberta o tancada.
3. En paraules d'origen culte: *patogen*, *amorf*, *demagog*, *tòrax*, *ciclop*.
4. En alguns mots acabats en *-o*: *açò*, *això*, *allò*, *bo*, *so tro*, *do*, *to* i compostos.

¹ La llengua catalana té dos grans dialectes, anomenats català oriental (que comprén els territoris de l'actual província de Barcelona, de Girona, part de la de Tarragona, el Rosselló, les Illes Balears i la ciutat d'Alguer), i català occidental (que comprén Andorra, l'actual província de Lleida, part de la de Tarragona, i el País Valencià). Algunes de les característiques que defineixen cadascun d'aquests dialectes les veurem en altres unitats.

5. En alguna de les terminacions següents: *-oc/-oca, -ofa, -oig/-oja, -ol/-ola, -oldre, -olt/-olta, -pondre, -ort/-orta, -ossa, -ost/-osta, -ot/-ota*: *poc, lloca* (excepcions: *boca*), *estrofa, fesol, escola* (excepcions: *gola, bola, cola*) *moldre, solt, fort, horta, carrossa, pressupost, llagosta, clot, granota* (excepcions: *bot, brot, mot, nebot, rot, singlot, tot, jota, sota*).

2. Vocalisme àton

El vocalisme àton valencià (i el del català occidental) consta de cinc vocals: *a, e, i, o, u*. Cal que tingueu en compte que en català oriental es produeix una neutralització de les vocals *e* i *a* en [ə].

Hi ha una sèrie de paraules que presenten una alternança vocàlica segons el territori. Totes dues formes són correctes, encara que en valencià estàndard és preferible utilitzar la primera variant del doblet:

nàixer/néixer
avançar/avençar
esgarrar/esguerrar

argilaga/argelaga
arrancar/arrencar
faena/feina

traure/treure
jaure/jeure
llançar/llençar

2.1 Vacil·lacions entre la *a* i la *e*

– En moltes paraules que comencen amb *en-*, *em-*, *es-* i *eix-* (*eixugar, encendre, embrutar, estendre*), en valencià col·loquial solem pronunciar aquesta *e* inicial com a *a*. En un nivell formal de pronúncia, però, hem de mantenir la *e*.

– Hem de mantenir la pronúncia amb *e* (i no amb *a*) de paraules com *bescoll* (**bascoll*), *gegant* (**jagant*), *sencer* (**sancer*), *llençol* (**llançol*).

– En un registre formal, cal evitar l'elisió de la *e* davant de la *r*: *veritat* (**vritat*), *feredat* (**fredat*).

– És incorrecte afegir una *e* en paraules acabades en *-x* o *-tx*: *complex* (**complexe*), *fix* (**fixe*), *context* (**contexte*), *sufix* (**sufixe*), *annex* (**annexe*), *pretext* (**pretexte*).

– Les assimilacions de la *a* final àtona a la *e* tònica, tipus *terra* (**terre*), *Sueca* (**Sueke*), típiques d'algunes zones, no estan permeses en un nivell formal.

2.2 Vacil·lacions entre la *a* i la *o*

– En registres formals hem d'evitar l'assimilació de la *a* final àtona a la *o* tònica: *porta* (**porto*), *horta* (**horto*), *tovallola* (**tovallolo*).

2.3 Vacil·lacions entre la e i la i. Algunes remarques sobre la i

- Hem d'evitar pronunciar i escriure amb *i* paraules que són amb *e*: *gener* (**giner*), *genoll* (**ginoll*), *coneixement* (**coneiximent*), *naixement* (**naiximent*).
- Cal evitar també les terminacions *-ància* i *-ència* en alguns mots que en català es formen amb els sufixos *-ança* i *-ença*: *creença*, *perseverança*, *observança*, *desavinença*.

2.4 Vacil·lacions entre la o i la u

- No és admissible en nivells formals pronunciar *o* àtones com *u*: *conill* (**cunill*), *Josep* (**Jusep*),
- Tampoc no hem de pronunciar *u* àtones per *o*: *bullir* (**bollir*), *municipal* (**monicpal*).
- Hem d'evitar també fer la diftongació *au* de la *o* inicial de paraules com *ofegar* (**aufegar*), *olorar* (**aulorar*), *obert* (**aubert*).

3. Divergències respecte del castellà

En català hi ha una sèrie de paraules que tenen una vocal diferent del castellà. La pronúncia, òbviament, també ha d'estar d'acord amb l'escriptura.

3.1 Divergències respecte a la vocal a

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
afaitar	afeitar	ambaixada	embajada
arravatar	arrebatar	assassí	asesino
avaluar	evaluar	avaria	avería
davantall	delantal	latrina	letrina
picaporta	picaporte	posa	pose
rancor	rencor	sanefa	cenefa
sarbatana	cerbatana	Sardenya	Cerdeña

3.2 Divergències respecte a la vocal e

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
albercoc	albaricoque	litre	litro
alcàsser	alcázar	malenconia	melancolía
ametista	amatista	meravella	maravilla
assemblea	asamblea	metre ²	metro
disfressar	disfrazar	monestir	monasterio

² Aneu alerta amb *metro*, que existeix com a apòcope de *ferrocarril metropolità*.

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
ebenista	ebanista	orfe	huérfano
efeminat	afeminado	orgue	órgano
emparar	amparar	ràfega	ráfaga
enyorar	añorar	resplendor	resplandor
espàrrec	espárrago	següent	siguiente
estendard	estandarte	seguretat	seguridad
esternudar	estornudar	sergent	sargento
gelea	jalea	tàlem	tálamo
javelina	javalina	vernís	barniz

3.3 Divergències respecte a la vocal *i*

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
ambigüitat	ambigüedad	infatuar-se	enfatuarse
antiguitat	antigüedad	infermeria	enfermería
ciment	cemento	línia ³	línea
contemporània	contemporánea	mantenedor	mantenedor
declivi	declive	nucli	núcleo
desimboltura	desenvoltura	ordinador	ordenador
diabetis	diabetes	penis	pene
eclipsi	eclipse	quítxua	quechua
galió	galeón	sobirania	soberanía
indicible	indicible	Tunis	Túnez

3.4 Divergències respecte a la vocal *o*

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
aixovar	ajuar	joglar	juglar
assortir	surtir	joventut	juventud
atordir	aturdir	nodrir	nutrir
atorollar	aturrular	ordir	urdir
atribolar	atribular	pèndol	péndulo
avorrir-se	aburrir-se	ploma	pluma
bordell	burdel	podrir	pudrir
botifarra	butifarra	polir	pulir
brúixola	brújula	polsar	pulsar
calorós	caluroso	polvoritzar	pulverizar
capítol	capítulo	regidoria	regiduría
cartolina	cartulina	rètol	rótulo
complir	cumplir	rigorós	riguroso
colobra	culebra	robí	rubí
cònsol	cónsul	Romania	Rumanía
croada	cruzada	rossinyol	ruiseñor
descobrir	descubrir	sofrir	sufrir
embotit	embutido	sorgir	surgir
escàndol	escándalo	sospirar	suspirar

³ Aneu alerta, ja que la resta de paraules de la mateixa família de *línia* s'escriuen amb *e*: *alinear*, *lineal*, *lineament*, etc.

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
escodriñar	escuadriñar	tamboret	taburete
escopir	escupir	temorós	temeroso
escrúpol	escrúpulo	títol	título
estoig	estuche	tolit	tullido
estrafolari	estrafalario	tomba	tumba
fonament	fundamento	torbar	turbar
furóncol	furúnculo	Torí	Turín
governamental	gubernamental	torró	turrón
Hongria	Hungria	triomf	triumfo

3.5 Divergències respecte a la vocal *u*

Valencià	Castellà	Valencià	Castellà
ateneu	ateneo	muntanya	montaña
bufetada	bofetada	muntar	montar
butlletí	boletín	Pompeu	Pompeyo
butxaca	bolsillo	porus	poro
cacau	cacao	ritu	rito
correu	correo	sèrum	suero
cuirassa	coraza	subornar	sobornar
escull	escollo	sufocar	sofocar
estèrnum	esternón	supèrbia	soberbia
fetus	feto	suportar	soportar
focus	foco	tipus	tipo
fòrum	foro	trofeu	trofeo
liceu	liceo	turmentar	atormentar

Finalment, hi ha una sèrie de noms invariables que acaben en *-us*:

Anus, cirrus, fetus, focus, globus, nimbus, porus, rictus, tipus...

4. Paraules patrimonials i cultes

En el lèxic del català (com en altres llengües del nostre entorn) trobem, bàsicament, dos grups:

1. Paraules patrimonials: aquells mots que han evolucionat durant el temps des del seu origen llatí, germànic o aràbic.
2. Cultismes: aquelles paraules que hem incorporat més recentment al català des d'una llengua clàssica, i que no han sofert l'evolució dels mots patrimonials, sinó solament una adaptació parcial.

Aquest fet provoca diferències ortogràfiques en una mateixa família de paraules, ja que algunes d'elles són mots patrimonials i altres són cultismes. Així, per exemple, el mot llatí *bucca* dona la paraula patrimonial *boca* i el cultisme *bucal*.

Veiem ara alguns exemples més de mots cultes i patrimonials. Fixeu-vos en els canvis ortogràfics.

Mot patrimonial	Cultisme	Mot patrimonial	Cultisme
boca	bucal	món	mundial
cervell	cerebel	mostela	mustèlids
cònsol, consolat	consular	nodrir	nutrició, nutrient
dolç	dulcificar, edulcorar	ortiga	urticària
fèmur	femoral	pèndol	pendular
fondre	fusió	plom	plumbi
fur	foral	ploma	plumífer
furóncol	furunculosi	porgar	expurgar
home	humanisme	sorgir	insurgent
jove	juvenil	títol	titulació, titular
moc	mucosa	volcà	vulcanisme

5. Enllaços fònics

Parlem d'enllaços fònics quan volem referir-nos a les alteracions fonètiques produïdes pel contacte entre dos sons de paraules consecutives.

5.1 Elisió

És el fenomen fonètic que consisteix en la supressió de la pronúncia d'una vocal àtona a final de mot quan entra en contacte amb la vocal inicial del mot següent. D'aquesta manera, pronunciem enllaçats dos mots contigus.

Mà esquerra (*mà'squerra*)
 Si el veus (*si'l veus*)
 Quina alegria (*quin'alegria*)
 Mitja hora (*midjóra*)
 Una hora (*unòra*)
 Una altra (*unàltra*)
 Bona hora (*bonòra*)
 Quina hora (*kinòra*)

5.2 Sinalefa

És la fusió en una sola síl·laba de dues vocals en contacte: la vocal final d'un mot i la inicial del mot següent. Així, les dues paraules es pronuncien entrelaçades i sense pausa.

Hi ha dos xics (*ià-dos-xics*)
 I obri la porta (*iò-bri-la-pòr-ta*)
 Ho intentaré (*oín-ten-ta-ré*)
 I em trobe sol (*iem-tro-be-sol*)

Exercicis unitat 1

1. Corregiu en les frases següents els errors ortogràfics vocàlics que hi trobeu.

- a) M'he comprat una pulsera d'argent. Em dóna un aspecte molt juvenil.
- b) El cònsol d'Hungria va abandonar el consulat la setmana passada.
- c) M'han diagnosticat una diabetes i, a més, tinc urticària.
- d) El mundial de futbol ha representat un gran aventatge econòmic per a aquell país.
- e) Hem de montar la prestatgeria al saló i col·locar el foc de llum al sostre.
- f) El mitus de Prometeo és bàsic per a comprendre la cultura europea.
- g) El modo de producció feudal es basava en l'explotació dels camperols.
- h) El declive de l'Imperi Romà és paradigmàtic en l'antiguetat.
- i) No han pogut sofocar la revolta popular a Tunes.
- j) El seu esternó tenia una corbatura exagerada. Van haver d'operar-lo.

2. Corregiu les errades ortogràfiques vocàliques que trobeu en el text següent.

Anyore la meua infantesa, sobretot els dies d'estiu a Dénia, on viatjava tots els anys en companyia de ma mare, mon pare i el meu germà petit. La casa on estiuejàvem es trobava vora la mar, però a l'ampara d'un pinar meravellós, molt vell, que la protegia dels vents de llevant i de la resplandor intensa del sol de migdia. Ma mare ens deixava jugar, al meu germà i a mi, pels seus voltants, ja que tenia la seguretat que no ens podia passar res dolent. No hi transitaven cotxes i hi havia molts pocs turistes. A més, un dels nostres veïns era sargent de la Guàrdia Civil i això a ma mare la reconfortava.

Els nostres juguets eren els animalets que trobàvem a la platja o al pinar (cucs, orugues, crancs, formigues), i que sotmetíem a tota mena de tortures. Escudrinyàvem tots els racons, furgàvem tots els amagatalls fins que aconseguíem el nostre botí. A les pobres criatures normalment els esperava una mort segura.

Ramon Gisbert (*Els dies i els treballs*)

3. Traduiu al valencià les frases següents.

- a) La honestidad de los políticos ha sido cuestionada por la sociedad.

- b) Mi cuñado trabaja en una ebanisteria.

- c) El barniz de la puerta resalta las molduras de la madera.

- d) El campeón de lanzamiento de javalina es rumano.

- e) Su santidad el papa ha visitado Moscú.

f) Anoche fui a ver el eclipse de luna. Fué una experiencia indecible.

g) Entre suspiros i lágrimas hemos pasado el invierno.

h) La tumba de mis antepasados ha sido asaltada.

i) He visitado el foro de Roma y la montaña del Quirinal.

j) He perdido el estuche de los lápices.

4. A partir de la definició de la paraula i amb la pista del terme llatí del qual deriva, esbrineu el mot.

PENDULUS
VULCANUS
PLUMA
TITULARIS
CONSULARIS

a) Relatiu o pertanyent a un cònsol, als còsols: _____

b) Relatiu o pertanyent al pèndol: _____

c) Relatiu o pertanyent a un títol: _____

d) Persona versada en l'estudi dels volcans en general: _____

e) Que té, que porta plomes: _____

5. Feu una redacció d'aproximadament 250 paraules sobre un dels dos temes que us proposem:

a) Penseu que la nova llei de qualitat de l'ensenyament garantirà que els alumnes arriben a la universitat amb una preparació acadèmica adequada?

b) La repercussió de les noves tecnologies en l'àmbit de l'ensenyament.